

**ІНСТИТУТ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ПОЛІТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ
НАПН УКРАЇНИ**

ЛОЗИНСЬКИЙ ОЛЕГ МИХАЙЛОВИЧ

УДК 316.624.3

**ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ
ІНТОЛЕРАНТНОГО СТАВЛЕННЯ ГРОМАДЯН
ДО КОРУПЦІЇ**

19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Київ – 2021

Дисертацією є рукопис.
Робота виконана в Інституті соціальної та політичної психології НАПН України.

Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент
Хомик Володимир Степанович,
доцент кафедри загальної та соціальної психології Волинського національного університету імені Лесі Українки

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, доцент
Хазратова Нігора Вікторівна,
професор кафедри теоретичної та практичної психології Інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка»

кандидат психологічних наук, доцент
Куций Олександр Анатолійович,
доцент кафедри психології управління Львівського державного університету внутрішніх справ

Захист відбудеться «13» травня 2021 року о 14 годині на засіданні спеціалізованої Вченої ради Д 26.457.01 в Інституті соціальної та політичної психології НАПН України за адресою: 04070 м. Київ, вул. Андріївська, 15.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Інституту соціальної та політичної психології АПН України: 04070 м. Київ, вул. Андріївська, 15.

Автореферат розісланий «10» квітня 2021 р.

В.о. вченого секретаря
спеціалізованої вченої ради

Г.М. Бевз

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Впродовж історії корупція істотно впливала на соціально-політичні процеси, ставши у багатьох суспільствах невід'ємним атрибутом їх організаційної, політичної культури, сформувала у значній частини громадян толерантне ставлення до корупційних ситуацій та корумпованих осіб. Впродовж XIX-XX ст. сформувалась традиція наукового (політологічного, економічного, соціологічного) дослідження корупції. З початку 1990-х рр. низка міжнародних антикорупційних аналітичних організацій (Transparency International, Freedom House та ін.) здійснюють щорічний моніторинг «індексу сприйняття корупції» у державах з метою визначення ризиків в ході підготовки інвестиційних рішень. Україна в рейтингах стабільно перебуває серед 40 держав з найвищими корупційними ризиками, що істотно гальмує її економічний та соціальний розвиток.

Істотною прогалиною пізнання явищ корупції залишається відсутність аналізу її причин у контексті психології. Існують поодинокі психологічні дослідження, в яких розкриваються індивідуально-психологічні особливості суб'єктів низової корупції (Арутюнян Б., Ацейтіно-Монтес Д., Ванновська О., Глоблер Е., Данчук М., Дімант Є., Джонсон М., Ік Д., Кавата Ю., Кірчнер Л., Памула А. та ін.). Наукова проблема психології інтолерантного ставлення громадян до корупції на цей час не досліджувалась взагалі, відсутні діагностичні інструменти для її емпіричного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації була затверджена вченою радою Інституту соціальної та політичної психології НАПН України (протокол №08/16 від 23.06.2016 р.). Тема дисертації узгоджувалась Міжвідомчою радою з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології НАПН України (протоколи №7 від 30.09.2014 р.; №2 від 28.03.2017 р.; №4 від 25.09.2018 р.). Дослідження проводилось відповідно до науково-дослідної програми ЛьвДУВС на тему: «Соціально-психологічні чинники формування конструктивної взаємодії мешканців регіону з підрозділами ОВС» (№0112U007495 від 13.11.2012 р.).

Об'єктом дослідження є ставлення громадян до корупції.

Предметом дослідження є психологічні чинники інтолерантного ставлення громадян до корупції.

Мета дослідження: дослідити психологічні чинники інтолерантного ставлення громадян до корупції в обставинах відчутного поширення корупційних явищ у суспільстві.

Відповідно до мети дослідження визначено такі **завдання**:

1. Здійснити теоретичне дослідження особливостей взаємодії особистості з проявами корупції з метою ідентифікації психологічних чинників інтолерантного ставлення громадян до корупції.

2. Розробити діагностичні засоби для емпіричного дослідження психологічних чинників інтолерантного ставлення громадян до корупції, здійснити перевірку їх надійності, внутрішньої узгодженості, дискримінативності, валідності.

3. На основі даних емпіричного дослідження ідентифікувати психологічні чинники толерантного ставлення громадян до корупції.

4. Ідентифікувати психологічні чинники інтолерантного ставлення громадян до корупції.

Методи дослідження: для розв'язання поставлених завдань і досягнення мети нами застосовано загальнонаукові теоретичні та емпіричні методи. Теоретичні методи: аналіз, порівняння, класифікація, систематизація, абстрагування, синтез – для визначення психологічних чинників інтолерантного, толерантного, амбівалентного ставлення громадян до корупції. Використано метод анонімного анкетування вітчизняної та польської (еталонної) вибірок респондентів для отримання емпіричних даних стосовно ставлення до корупції із застосуванням стандартизованих методик – методика дослідження макіавеллізму (Крісті Р., Гейс Ф.); опитувальник дослідження рівня морально-етичної відповідальності ДУМЭОЛП (Тимощук И.Г.); питальник самоствалення (Століна, Пантелєєва); питальник рівня патерналізму стосовно інститутів влади (Стефаненко Т., Тихомандрицької О., Белінської Е.); тест загальної самоефективності (Шварцера Ральфа, Маттіаса Єрусалема, Ромека В.); запитальник дослідження типу організаційної культури (прізвище автора не вказане); а також розроблених спеціалізованих діагностичних шкал. Методи математичної статистики: результати анкетування досліджено методами порівняльного (t-тест Стьюдента), кореляційного (з використанням коефіцієнту кореляції Пірсона), факторного (з використанням критерію Кайзера), регресійного аналізу (для ідентифікації незалежних змінних, які пов'язані з залежною змінною, для дослідження ступеня впливу незалежних змінних на залежну змінну). Для аналізу даних використано комп'ютерне програмне забезпечення STATISTICA 8.0.360.

Надійність і вірогідність одержаних результатів та обґрунтованість висновків забезпечено: 1) шляхом використання анонімного анкетування для максимально широкого висловлення респондентами власного ставлення до корупції; 2) застосуванням стандартизованих методик (валідність і надійність яких доведена); 3) розробкою спеціалізованих діагностичних шкал та багатосторонньою їх перевіркою: надійності, внутрішньої узгодженості, валідності; дискримінативності; статистичною перевіркою ознак на нормальність розподілу даних та нормальності розподілу залишків, незмінності дисперсії значень досліджуваних змінних; 4) поєднанням якісного та кількісного аналізу результатів дослідження.

Організація дослідження. Емпіричним дослідженням було охоплено 997 респондентів. Поряд з вітчизняною вибіркою (N=700) до анкетування залучено еталонну польську вибірку (N=297), що за щорічними дослідженнями Transparency International має істотні відмінності «індексу сприйняття корупції» (ІСК) – змінної, що є в центрі дослідження. На діагностичному етапі емпіричного дослідження проведено чотири серії анонімних анкетувань: 200 вітчизняних та 97 респондентів еталонної вибірки (анкетування №1, 2013 р.); 200 вітчизняних респондентів (анкетування №2, 2016 р.); 100 вітчизняних респондентів (анкетування №3, 2017 р.); 200 вітчизняних респондентів, 200 респондентів еталонної вибірки (анкетування №4, 2017 р., 2018 р.).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

Вперше: 1. У контексті підходів еґо-психології, конструктивно-розвивальної теорії (Еріксон Е., Кеган Р.) розроблено теоретичну модель психологічних чинників інтолерантного ставлення громадян до корупції. Запропоновано та обґрунтовано

низку психологічних понять, що конкретизують психологічні особливості ставлення особистості до корупційної соціальної реальності – корупційна організаційна субкультура, самототалітаризм, амбівалентність до корупційних ситуацій, антикорупційна спроможність, радикалізм до корупції. Ідентифіковано дві групи чинників інтолерантного ставлення до корупції – соціально-психологічні, індивідуально-психологічні.

2. Розроблено спеціалізовані діагностичні шкали для емпіричного дослідження ставлення респондентів до корупції. Здійснено перевірку їх надійності, внутрішньої узгодженості, дискримінативності, валідності. Надійність перевірено методами повторного тестування, а також методом поділу шкал навпіл. Внутрішню узгодженість шкал перевірено позиційним аналізом, стандартизованим коефіцієнтом альфа Кронбаха. Дискримінативність перевірено методом крайніх груп. Критеріальну валідність перевірено методом порівняння (t-test) результатів у контрастних групах – вітчизняній та еталонній вибірках. Конструктну валідність перевірено методом кореляційного аналізу емпіричних результатів з результатами стандартизованих тестів, що виявляють супутні психічні характеристики (конструкти).

3. Емпірично ідентифіковано соціально-психологічні чинники толерантного ставлення вітчизняних респондентів до корупції: вищий рівень середніх значень толерантності респондентів до корупції (службової, виборчої); вищий рівень середніх значень авторитаризму організаційної культури (у порівнянні з еталонною вибіркою), що справляє деструктивний вплив на особистість вітчизняних респондентів. Індивідуально-психологічними чинниками толерантного ставлення вітчизняних респондентів до побутової, службової, виборчої корупції є: а) *когнітивні чинники* – надмірна завбачливість; ірраціональні способи прийняття рішень; високі показники середніх значень амбівалентності до корупційних ситуацій; б) *самоставлення* – помірно-низькі показники загальної самоефективності; самототалітаризм у системі «індивід–носії влади»; мотиваційно-професійна спрямованість вітчизняних респондентів на професійну діяльність з меншим рівнем ризиків та відповідальності; в) *моральні чинники* – низькі середні значення морально-етичної відповідальності; толерантність до аморальності в діловій сфері; г) *вольові чинники* – вищі середні значення антикорупційної спроможності (ніж в еталонній вибірці); нижчі показники радикалізму до корупційних ситуацій у переважаючій частині вітчизняних респондентів (в порівнянні з еталонною польською вибіркою).

4. Емпірично ідентифіковано демократизацію організаційної культури як соціально-психологічний чинник інтолерантного ставлення до корупції, що сприяє зниженню самототалітаризму, зниженню толерантності до службової корупції, зниженню амбівалентності до корупційних ситуацій, а також сприяє підвищенню антикорупційної спроможності особистості.

5. Ідентифіковано групи індивідуально-психологічних чинників інтолерантного ставлення до корупції:

- *Когнітивні чинники* - індикатори: високі показники шкали «критичність в ухваленні рішень»; середні показники шкали «незавбачливість»; низькі показники шкали «амбівалентність до корупційних ситуацій».
- *Самоставлення* - індикатори: низькі показники шкали «самототалітаризм»; високі показниками шкали «загальна самоефективність»; середні показники шкали

«патерналізм до інститутів влади».

- *Моральні чинники* - індикатори: низькі показники шкали «толерантність до аморальності в діловій сфері»; середні показники шкали «макіавеллізм».
- *Вольові чинники* - індикатори: високі показники шкали «антикорупційна спроможність»; високі показники шкали «радикалізм до корупції».

Уточнено індивідуально-психологічні та соціально-психологічні чинники інтолерантного, амбівалентного, толерантного ставлення громадян до корупції у контексті підходів чільних психологічних шкіл. *Подальшого розвитку* набула класифікація груп чинників толерантного/інтолерантного ставлення громадян до корупції Вановської О.В., Данчука М.Д.

Практичне значення дослідження полягає у можливості застосування розробленого діагностичного інструментарію для професійного відбору претендентів на посади, а також атестації службових осіб за критерієм «інтолерантності ставлення до корупції» в установах з високими корупційними ризиками – державних органах влади, органах місцевого самоврядування, правоохоронних, антикорупційних, антимонопольних державних органах і т. п.

Особистий внесок здобувача. Результати дисертаційного дослідження отримані здобувачем особисто.

Апробація результатів дисертації. Результати дисертаційного дослідження доповідалися і обговорювалися на міжнародних та загальноукраїнських науково-практичних конференціях та семінарах: IV-ій та V-ій Міжнародній науково-практичній конференції “Психологічні аспекти національної безпеки” (Львів, ЛьвДУВС, 2010, 2011); Міжкафедральному круглому столі “Детермінанти професіоналізації як умова розвитку освітнього простору суспільства” (Львів, ЛьвДУВС, 2013 р.); Науково-методичному семінарі “Психолого-педагогічні форми і методи управління навчально-виховним процесом” (Львів, ЛьвДУВС, 2014); Міжнародній науковій конференції “Політичні партії і вибори: українські та світові практики” (Львів, ЛНУ ім. І. Франка, 2016 р.); Науково-практичній конференції з міжнародною участю “Психологія національної безпеки” (НУ “Львівська політехніка”, 2017 р.) та ін.

Публікації. Основні результати дослідження викладено в 10-ти одноосібних статтях у виданнях, які визначені ВАК України як фахові в галузі психології; 1-й статті у наукометричному виданні, що включене до бази даних Російського індексу наукового цитування (РИНЦ); 2-х монографіях; у 19-ти публікаціях у наукових журналах та збірниках за результатами наукових конференцій.

Структура та обсяг дисертації: дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, переліку використаних джерел (290 найменування, з них 68 джерел закордонних авторів, 30 джерел іноземною мовою), додатків (74 сторінки). Основна частина дисертації з висновками має обсяг 152 сторінки, містить 5 рисунків, 14 таблиць, що займають 7 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність дослідження, визначено мету, завдання, об’єкт, предмет, методи дослідження, наукову новизну, практичне значення дослідження, представлено інформацію про публікації та апробацію результатів

дослідження.

У першому розділі «Теоретико-методологічний аналіз проблеми ставлення до корупції» проаналізовано психологічні чинники інтолерантного ставлення громадян до корупції, а також досліджено психологічні чинники толерантного, амбівалентного, схвального ставлення особистості до корупції. Вставновлено, що на теоретичному рівні на даний час не існує цілісного розуміння психологічних чинників інтолерантного/толерантного ставлення громадян до корупції. Прихильники теорії рис розглядають міру толерантності до корупції, як прояв індивідуально-психологічних схильностей (успадкованих чи набутих) особистості до корупційних правопорушень. Представники неофрейдистського напрямку вказують, що причини толерантності до корупції в соціальних умовах, які змушують громадян діяти в корупційний спосіб.

Запропоновано теоретичну модель психологічних чинників ставлення громадян до корупції на постулатах его-психології Еріксона Е., конструктивно-розвивальної теорії Кегана Р.; соціально-когнітивної теорії Бандури А.; суб'єктно-вчинкової теорії діяльності (Леонтьєв А., М'ясоїд П., Петровський А., Роменець В., Татенко В., Якобсон С.); структурного психоаналізу (Блумер Г., Жижек С., Лакан Ж., Юнг К.-Г.); концепції «соціальної незрілості» (Арджиріс К., Фромм Е.); теорії аттітюдів (Узнадзе Д., М'ясищев В., Божович Л., Ядов В., Асмолов О., Коломийський Н., Подмазін С.); теорії амбівалентності та когнітивного дисонансу (Левін К., Маслоу А., Осгуд С., Фестінгер Л.); теорії впливу організаційної культури на особистість (Харрісон Л., Пай Л., Алмонд Г., Шейн Е.). Отримано такі теоретичні узагальнення :

- Ставлення до корупції є емоційно-ціннісним сприйняттям (несприйняттям) особистістю корупційної соціальної дійсності, що впливає на вибір нею корупційної або антикорупційної поведінки. Види ставлення до корупції: категорично нетерпиме (інтолерантне), індиферентне, амбівалентне, вимушено толерантне, схвальне. На ставлення особистості до корупції впливають групи чинників: індивідуально-психологічні; соціально-психологічні (організаційна культура); ситуативні чинники.
- Інтолерантне ставлення до корупції проявляється у емоційно-ціннісному несприйнятті особистістю корупції та спроб залучити її до корупційних дій, індивідуально-психологічним чинником якого є «досягнена» ідентичність (Еріксон Е.) або «самоврядний» рівень розвитку я-ідентичності (Кеган Р.). Інтолерантне ставлення громадян до корупції виникає, з одного боку, спонтанно (як емоційна відповідь на конкретні ситуації корупційного тиску), а, з другого боку, внаслідок усвідомлених, вольових зусиль особистості й всупереч ризикам для власних інтересів з боку корумпованих гравців.
- Соціально-психологічним чинником інтолерантного ставлення громадян до корупції є психологічне відмежування особистості від норм корупційної організаційної культури (авторитарного типу), що створює сприятливі умови для корупційних зловживань.

У другому розділі «Методичний інструментарій та організація емпіричного дослідження психологічних чинників інтолерантного ставлення громадян до корупції» проаналізовано етапи емпіричного дослідження, обгрутовано структуру вибірок, розкрито характеристику вибірок декількох серій анкетування.

Проаналізовано індикатори та змінні дослідження. Представлено стандартизовані психодіагностичні інструменти для емпіричного дослідження. Подано результати перевірки надійності, дискримінативності, валідності розроблених для емпіричного дослідження спеціалізованих діагностичних шкал.

Для отримання емпіричних даних застосовано метод анонімного анкетування, що забезпечив безпеку і конфіденційність для респондентів, знизив ризики представлення ними соціально-бажаних відповідей, дав можливість проводити збір даних дистанційно (у Польщі). Емпіричні дані було отримано впродовж 2013-2018 рр.: анкетування №1 (2013); анкетування №2 (2016); анкетування №3 (2017); анкетування №4 (2017-2018).

Методики емпіричного дослідження. В емпіричному дослідженні використано 6 стандартизованих психодіагностичних методик: *діагностика самоствавлення* - методика «Тест-запитальник самоствавлення» Століна, Пантелєєва; *питальник рівня патерналізму стосовно інститутів влади* (Стефаненко Т.Г., Тихомандрицька О.А., Белінська Е.П.); *тест загальної самоефективності* (Шварцер Ральф, Маттіас Єрусалем, Ромек В.Г.); *діагностика моральних чинників* - Методика дослідження макіавеллізму особистості (Крісті Р., Гейс Ф.); *запитальник ДУМЭОЛП* (Тимощук И.Г.) *діагностики рівня морально-етичної відповідальності особи*; *діагностика організаційної культури* - запитальник дослідження типу організаційної культури (прізвище автора не вказане).

Представлено детальні дані про перевірку надійності, дискримінативності, валідності (критеріальної, конструктної) 11 розроблених спеціалізованих діагностичних шкал: *діагностика когнітивних чинників* - Критичність в ухваленні рішень; Завбачливість-незавбачливість; Амбівалентність до типових корупційних ситуацій; *діагностика самоствавлення* - Самооталітаризм; *діагностика моральних чинників* - Толерантність до аморальності в діловій сфері; *діагностика вольових чинників* - Радикальність до корупційних ситуацій; Антикоруptionна спроможність; *діагностика ставлення до корупції* - Ставлення до побутової корупції; Ставлення до службової корупції; Ставлення до виборчої корупції; *діагностика організаційної культури* - Демократизм-авторитарність організаційної культури. Надійність шкал перевірено за допомогою методів: поділу завдань навпіл; повторного анкетування; перевірки шкал на внутрішню узгодженість стандартизованим коефіцієнтом альфа Кронбаха; перевірку надійності (вагомості) завдань шкал здійснено позиційним аналізом. Перевірка виявила коефіцієнт надійності на рівні 0,7 і більше, що вказує на «достатню» внутрішню узгодженість і надійність спеціалізованих діагностичних шкал. Дискримінативність шкал перевірено методом крайніх груп ($r \geq 0,3-0,78$). Критеріальну валідність шкал проведено методом порівняльного аналізу даних в контрастних вибірках – вітчизняній та еталонній (польській), які на час проведення анкетування суттєво відрізнялись за індексом сприйняття корупції. Для проведення анкетування на еталонній вибірці було зроблено професійний переклад польською мовою стимульного матеріалу. Достовірність перекладу перевірено методом повторного польськомовного та україномовного тестування (ретестування), що показав коефіцієнт надійності перекладу $r \geq 0,8$. Конструктну валідність розробленого діагностичного інструментарію перевірено методом кореляційного аналізу емпіричних результатів з результатами стандартизованих тестів, що виявляють

супутні психічні характеристики (конструкти).

Третій розділ «Результати емпіричного дослідження змісту психологічних чинників інтолерантного ставлення громадян до корупції». Отримані емпіричні дані корелюють з висновками Transparency International щодо більшої толерантності вітчизняних респондентів до побутової, службової, виборчої корупції у порівнянні з еталонною вибіркою. У вітчизняній вибірці виявлено риси більш авторитарної організаційної культури (у порівнянні з еталонною вибіркою), що проявляється у: відсутності безпосередньої комунікації керівництва з співробітниками; маніпулятивних формах управління підлеглими; «показових» звільненнях працівників через суб'єктивні причини; неохочому делегуванні повноважень підлеглим керівниками; доволі жорсткому контролю вербальної поведінки підлеглих під час зборів; обмеженості самостійно приймати рішення працівниками в межах своїх посадових повноважень без узгодження з керівником. Це підтвердили відмінності середніх значень показників низки шкал вітчизняної та еталонної вибірок (анкетування №1, анкетування № 4) (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

**Результати порівняльного аналізу за групуючою змінною
«країна проживання»**

	Вітчизняна вибірка	Еталонна вибірка	t-value	p	p-variances
1.2. Ставлення до побутової корупції	8,7	6,7	9,5	0,000	0,05
1.4. Ставлення до службової корупції	11,2	8,9	7,9	0,000	0,05
1.3. Авторитарність організаційної культури	18,6	17,6	2,5	0,012	0,06
Примітка: Анкетування №1.					
1.2. Ставлення до побутової корупції	7,55	6,11	7,48	0,00	0,05
1.4. Ставлення до службової корупції	9,20	7,44	7,42	0,00	0,56
1.5. Ставлення до виборчої корупції	8,03	7,26	4,09	0,00	0,05
Примітка: Анкетування №4.					

Оцінюючи середні значення вказаних шкал, фіксуємо, що у порівнянні з 2013 р. рівень толерантності до побутової, службової, виборчої корупції у 2017-18 рр. знизився і перебуває в межах «посередньої» толерантності. Показники середніх значень толерантності до виборчої корупції в еталонній та вітчизняній вибірці є «низькими» (анкетування №4).

Виявлено низку психологічних індикаторів толерантного ставлення до корупції вітчизняних респондентів у порівнянні з еталонною вибіркою, зокрема:

- Високий рівень недовіри значної частки вітчизняних респондентів до антикорупційного законодавства, до спеціалізованих антикорупційних органів, результатів їх діяльності.
- Недостатній рівень обізнаності вітчизняних респондентів щодо технологій сучасної корупції, значною мірою ірраціональні способи соціального прогнозування та прийняття рішень (недовіра до офіційних відомостей про політиків та партії, схильність орієнтуватись на чутки соціального оточення), схильність до містифікації владних інституцій.
- Вищий рівень середніх значень шкали «толерантність до аморальності в діловій сфері», нижчий рівень середніх значень шкали «морально-етична відповідальність» вітчизняних респондентів.

- Мотиваційно-професійна спрямованість 36% вітчизняних респондентів на роботу з стабільною зарплатою, що спонукає до толерантного ставлення до службової корупції (частка респондентів еталонної вибірки з такою спрямованістю 12%). Натомість 44% респондентів еталонної вибірки спрямовані на «високооплачувану роботу, яка вимагає щоденної концентрації розумових сил» (вітчизняних респондентів з такою спрямованістю 17%).
- Вищий рівень середніх значень (1,68) амбівалентності до типових корупційних ситуацій у вітчизняній вибірці (в еталонній вибірці - 1,4).
- «Помірно-низькі» середні значення показників загальної самоефективності вітчизняних респондентів (28,2 - анкетування №3; 27,86 - анкетування №4), що є ознакою їх невпевненості та песимізму щодо власної компетентності (емоційна сфера); невисокої пізнавальної наполегливості (когнітивна сфера); посередньої мотивації в досягненні цілей (мотиваційно-вольова сфера).

Наведені результати доповнюють дані факторного аналізу (анкетування №4) – фактор 3 «чинники авторитарної організаційної культури» охоплює змінні: авторитарна організаційна культура (,53); толерантне ставлення до службової (,62), побутової (,46), виборчої (,47) корупції; толерантність до аморальності в діловій сфері (,63); самототалітаризм (,58); незавбачливість (,30).

Для ідентифікації соціально-психологічних чинників інтолерантного ставлення громадян до корупції залежно від змісту організаційної культури застосовано t-тест Стьюдента (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

**Результати порівняльного аналізу за групуючою змінною
«демократизм – авторитаризм організаційної культури»**

	Група 1 з «демократичною організаційною культурою»	Група 2 з «авторитарною організаційною культурою»	t-value	p	p- variances
1.4. Ставлення до службової корупції	8,10	10,30	-2,5	0,02	0,16
1.22. Антикорупційна спроможність	17,3	15,3	2,5	0,02	0,06
Примітка: Анкетування № 4.					

Результати засвідчують, що вищі середні значення інтолерантності до службової корупції та антикорупційної спроможності виявлено у респондентів, які працюють в умовах більш демократичної організаційної культури.

T-тест Стьюдента: групуюча змінна – «амбівалентність до корупційних ситуацій» (t-value=-2,59, $p \leq 0,015$). Група 3 з «низькою амбівалентністю до корупційних ситуацій» (середнє значення 2,85 шкали 1.31 «Авторитарна культура» Запитальника ДУМЭОЛП), Група 4 з «високою амбівалентністю до корупційних ситуацій» (середнє значення – 5,00). Нижчі середні значення амбівалентності до корупційних ситуацій ідентифіковано у респондентів, що працюють в умовах більш демократичної організаційної культури. Якщо середні значення цієї шкали в персоналу 5 і більше (у сукупності з низькою показників індивідуально-психологічних чинників, про які йдеться нижче), то це може бути ознакою можливої наявності корупції в установі.

T-тест Стьюдента: групуюча змінна – «ставлення до службової корупції» ($t\text{-value}=-2,5$, $p\leq 0,015$). Група 5 з «низькою толерантністю до службової корупції» (середнє значення шкал: 1.3 «Авторитарність орг. культури» – 13,5; «самототалітаризм» – 10,2), Група 6 з «високою толерантністю до службової корупції» (середнє значення шкал: 1.3 «Авторитарність орг. культури» – 15,9; «самототалітаризм» – 11,6). Інтолерантне ставлення до службової корупції – у респондентів, які працюють в умовах демократичної організаційної культури, в яких нижчі показники самототалітаризму.

Таким чином, соціально-психологічним чинником у вітчизняних громадян для прояву інтолерантного ставлення до корупції є демократизація організаційної культури.

Для ідентифікації змісту індивідуально-психологічних чинників інтолерантного ставлення до корупції дані емпіричного дослідження проаналізовано статистичними методами: *t*-тест, кореляційний, факторний, регресійний аналіз.

T-тест Стьюдента: групуюча змінна – «радикальність до корупційних ситуацій». Вищі показники середніх значень радикалізму особистості до корупційних ситуацій виявлено в респондентів з:

- високими показниками критичності в ухваленні рішень (середні значення 15,0);
- низькими показниками амбівалентності до корупційних ситуацій (середнє значення 0,63);
- високими показниками антикорупційної спроможності (середнє значення 17,4);
- посередніми показниками макіавеллізму (середнє значення 35,2).

Спостерігаємо відмінності частки респондентів, які виявили високу радикальність до корупційних ситуацій. В еталонній вибірці їх є 20%, у вітчизняних вибірках їх є у двічі-тричі менше – 11%, 7% (2016, 2017). Також виявлено в еталонній вибірці більшу частку (19%) респондентів з середньою радикальністю до корупційних ситуацій, ніж в вітчизняних вибірках (12%). 77-81% вітчизняних респондентів мають низькі показники радикалізму до корупційних ситуацій, натомість частка таких в еталонній вибірці менша – 61%.

T-тест Стьюдента: групуюча змінна – «антикорупційна спроможність». Вищі показники середніх значень антикорупційної спроможності особистості виявлено в респондентів з нижчими показниками толерантності до виборчої корупції (середнє значення 6,6); посередніми показниками макіавеллізму (середнє значення 36,7).

Шляхом регресійного аналізу виявлено залежності залежних та незалежних змінних (анкетування №4): а) збільшення «антикорупційної спроможності» особистості залежить від збільшення «критичності в ухваленні рішень», збільшення «незавбачливості» (зменшення запопадливості); б) зменшення «самототалітаризму» особистості залежить від зменшення «толерантності до аморальності в діловій сфері»; зменшення «макіавеллізму».

Шляхом факторного аналізу виявлено змінні та структуру взаємозв'язків між ними, які сприяють інтолерантному ставленню вітчизняних респондентів до корупції: Фактор 1 «чинники антикорупційної спроможності» (анкетування №4) охоплює змінні, які сприяють інтолерантному ставленню респондентів до корупції:

збільшення загальної самоефективності ($r=0,66$; $p<0,05$), збільшення критичності в ухваленні рішень ($r=0,64$; $p<0,05$), збільшення антикорупційної спроможності ($r=0,57$; $p<0,05$), збільшення радикальності до корупційних ситуацій ($r=0,3$; $p<0,05$); взяття на себе відповідальності ($r=0,45$); зменшення амбівалентності до корупційних ситуацій ($r=-0,46$; $p<0,05$).

Встановлено індикатори радикальності ставлення респондентів до корупції:

- шкала 1.11. Критичність в ухваленні рішень: 14,6–15,4 (72-78%) і більше;
- шкала 1.19. Амбівалентність до корупційних ситуацій: не більше 0,0–0,8 (до запитань 97.1, 97.2 обрано відповідь 1, а до решти запитань обрано відповіді 1 або 2);
- шкала 1.22. Антикорупційна спроможність: 16,7–18,0 і більше;
- шкала 2.1. Макіавеллізм: не більше 33,5–36,7 (56-61,2%).

ВИСНОВКИ

У дисертації наведене теоретичне узагальнення і запропоновано нове вирішення наукової проблеми – ідентифікації психологічних чинників інтолерантного ставлення громадян до корупції. Розуміння вказаних психологічних чинників дозволить більш цілеспрямовано створювати умови для формування та зміцнення у громадян інтолерантного ставлення до корупції для покращення методів профвідбору до антикорупційних та правоохоронних органів та державних установ з високими корупційними ризиками, для оздоровлення морально-психологічного клімату у суспільстві, збільшення конкурентоздатності економіки та залучення інвестицій в її розвиток.

1. Теоретично ідентифіковано дві групи чинників інтолерантного ставлення громадян до корупції - соціально-психологічні та індивідуально психологічні. Індивідуально-психологічними чинниками інтолерантного ставлення до корупції є «авторський» рівень розвитку я-ідентичності особистості громадян, що охоплює: а) когнітивні чинники; б) самоставлення; в) моральні чинники; г) вольові чинники. Соціально-психологічним чинником інтолерантного ставлення громадян до корупції є демократизація організаційної культури.

2. Результати проведеної перевірки розроблених спеціалізованих шкал дозволяють використовувати їх у наукових дослідженнях особливостей ставлення громадян до корупції. Надійність шкал перевірено методами повторного тестування, а також методом поділу шкал навпіл. Внутрішню узгодженість шкал перевірено позиційним аналізом, стандартизованим коефіцієнтом альфа Кронбаха. Дискримінативність перевірено методом крайніх груп. Критеріальну валідність шкал перевірено методом порівняння (t-test) результатів у контрастних групах – вітчизняній та еталонній вибірках. Конструктну валідність шкал перевірено методом кореляційного аналізу емпіричних результатів з результатами стандартизованих тестів, що виявляють супутні психічні характеристики (конструкти).

3. У ході аналізу даних емпіричного дослідження ідентифіковано психологічні чинники толерантного ставлення громадян до корупції. Соціально-психологічними індикаторами толерантного ставлення до корупції є вищі значення окремих позицій шкали «авторитарність організаційної культури» у вітчизняних вибірках, ніж в еталонних. Високі показники авторитаризму організаційної культури в державних установах можуть стати ознакою наявності у них корупції. Індивідуально-

психологічними чинниками толерантного ставлення вітчизняних респондентів до корупції (у порівнянні з еталонними вибірками) є: надмірна завбачливість; ірраціональні способи прийняття рішень під час виборів; високі показники середніх значень амбівалентності до корупційних ситуацій (*когнітивні чинники*); помірно-низькі показники загальної самооефективності; самототалітаризм у системі «індивід–носії влади»; мотиваційно-професійна спрямованість третини вітчизняних респондентів на професійну діяльність з меншим рівнем ризиків та відповідальності (*самоставлення*); недостатній рівень морально-етичної відповідальності; толерантність до аморальності в діловій сфері (*моральні чинники*); нижчі показники радикалізму до корупційних ситуацій (*вольові чинники*). У комплексі вказані результати є ознаками наявності «конформістського» (соціалізованого) рівня розвитку я-ідентичності у значної частини вітчизняних респондентів (недостатній потенціал для «авторського» рівня розвитку я-ідентичності), що не сприяє прояву інтолерантного ставлення до корупції.

4. Соціально-психологічним чинником інтолерантного ставлення до корупції є демократизація організаційної культури, яка сприяє: зниженню показників толерантності до службової корупції, зниженню показників амбівалентності до корупційних ситуацій, підвищенню показників антикорупційної спроможності особистості, зменшенню показників самототалітаризму.

Індивідуально-психологічні чинники інтолерантного ставлення респондентів до корупції є:

1) *Когнітивні чинники* - індикатори:

- Високі показники шкали «критичність в ухваленні рішень» (середні значення 15,04) - показники шкали мають позитивну кореляцію з антикорупційною спроможністю, позитивну кореляцію з радикалізмом до корупції; зворотну кореляцію з амбівалентністю до корупційних ситуацій.
- Показники шкали «незавбачливість» (середні значення 11,25) - показники шкали мають позитивну кореляцію з антикорупційною спроможністю, зворотну кореляцію з амбівалентністю до корупційних ситуацій.
- Низькі показниками шкали «амбівалентність до корупційних ситуацій» (0-0,8) - показники шкали мають зворотну кореляцію з антикорупційною спроможністю, зворотну кореляцію з радикалізмом до корупції.

2) *Самоставлення* - індикатори:

- Низькі показники шкали «самототалітаризм» (середні значення 11,2-11,3 і нижче) - показники шкали мають зворотну кореляцію з антикорупційною спроможністю, позитивну кореляцію з побутовою, службовою, виборчою корупцією, позитивну кореляцію з авторитаризмом організаційної культури, що підтверджено результатами факторного аналізу. Регресійним аналізом визначено незалежні змінні для зменшення самототалітаризму - зменшення толерантності до аморальності в діловій сфері, зменшення макіавеллізму.
- Високі показники шкали «загальна самооефективність» (середні значення 29,0-30,0 і вище) - показники шкали мають позитивну кореляцію з критичністю в ухваленні рішень, антикорупційною спроможністю, зворотну кореляцію з субшкалою «зняття відповідальності», зворотну кореляцію з амбівалентністю до корупційних ситуацій.

▪ «Патерналізмом до інститутів влади» (середні значення 96,0 і нижче) - показники шкали мають зворотну кореляцію з амбівалентністю до корупційних ситуацій – підсилення позитивного впливу патерналізму на особистість зменшує амбівалентність до корупційних ситуацій.

3) *Моральні чинники* - індикатори:

▪ Низькі показниками шкали «толерантність до аморальності в діловій сфері» (до 8,8), що сприяють збільшенню антикорупційної спроможності (t-tests). Показники шкали мають позитивну кореляцію з толерантністю до службової, виборчої корупції, авторитаризмом організаційної культури, самототалітаризмом, зворотну кореляцію з морально-етичною відповідальністю.

▪ Середні показники шкали «макіавеллізм» (середні значення 35,2) – показники шкали мають обернену кореляцію з антикорупційною спроможністю.

4) *Вольові чинники* - індикатори:

▪ Високі показники шкали «антикорупційна спроможність» (середні значення 17,4) – показники шкали мають позитивну кореляцію із демократизацією організаційної культури, критичністю в ухваленні рішень, радикалізмом до корупції, загальною самоефективністю, а також зворотну кореляцію з толерантністю до виборчої корупції, самототалітаризмом, амбівалентністю до корупційних ситуацій, макіавеллізмом, толерантністю до аморальності в діловій сфері.

▪ Високі показники шкали «радикалізм до корупції» - показники шкали мають позитивну кореляцію з антикорупційною спроможністю, зворотну кореляцію з амбівалентністю до корупційних ситуацій.

Враховання вказаних вище індивідуально-психологічні чинників інтолерантного ставлення громадян до корупції є важливим під час відбору претендентів для роботи у державних інституціях з високими корупційними ризиками.

Перспективи подальших досліджень полягають у додаткових емпіричних дослідженнях, з метою визначення «нормативів» соціально-психологічних та індивідуально-психологічних індикаторів інтолерантного ставлення до корупції окремих цільових груп: службових осіб державних органів влади, органів місцевого самоврядування, антикорупційних, правоохоронних, митних органів, судів тощо.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

А) Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Статті у наукових фахових видання затверджених МОН України:

1. Лозинський О.М. Психологічні аспекти корупційних дій в світлі соціально-психологічних теорій / О.М. Лозинський // Наук. вісник ЛьвДУВС. Збірник наук. праць. Серія психологічна. – Львів: Видав. центр ЛьвДУВС, 2010. – Вип. 2. – С. 39-52.
2. Лозинський О.М. Соціально-психологічні передумови посадових правопорушень / О.М. Лозинський // Наук. вісник ЛьвДУВС. Збірник наук. праць. Серія психологічна. – Львів: Видав. центр ЛьвДУВС, 2011. – Вип.2. – С. 96-109.
3. Лозинський О.М. Політична корупція в ментально-інформаційному вимірі / О.М.

Лозинський // Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія. Прикарпатський НУ ім. В. Стефаника. – Івано-Франківськ: В-во Прикарпатського НУ, 2012. – Вип. 17. – Ч. 1. – С. 90-97.

4. Лозинський О.М. Психологічні особливості політичної корупції у контексті посттоталітаризму / О.М. Лозинський // Збірник наук. праць Прикарпатського НУ ім. В. Стефаника. Серія: філософія, соціологія, психологія. – Івано-Франківськ: Видав. Прикарпатського НУ, 2012. – Вип. 17. – Ч. 2. – С. 86-94.
5. Лозинський О.М. Психологічні чинники політичної корупції у підходах структуралізму / О.М. Лозинський // Наук. вісник ЛьвДУВС. Збірн. наук. праць. Серія психологічна. – Львів: видав. центр ЛьвДУВС, 2012. – Вип. 2 (2). – С. 35-45.
6. Лозинський О.М. Психологічні аспекти корупційних тенденцій у контексті політичної культури / О.М. Лозинський // Наук. вісник ЛьвДУВС. Збірник наук. праць. Серія психологічна. – Львів: ВЦ ЛьвДУВС, 2013. – Вип. 1. – С. 353-362.
7. Лозинський О.М. Психологічні впливи політичної корупції на історичний розвиток стародавніх Афін та Риму / О.М. Лозинський // Наук. вісник ЛьвДУВС. Збірник наук. праць. Серія психологічна. – Львів: Видав. центр ЛьвДУВС, 2013. – Вип. 2. – С. 41-53.
8. Лозинський О.М. Психологічні засоби політичної корупції у формуванні феодальних відносин та абсолютизму / О.М. Лозинський // Наук. вісник ЛьвДУВС. Збірник наук. праць. Серія психологічна [гол. ред. В.В. Середа]. – Львів: Видав. центр ЛьвДУВС, 2014. – Вип. 1. – С. 242-252.
9. Лозинський О.М. Соціально-психологічні чинники відтворення корупціогенної політичної культури / О.М. Лозинський // Наук. вісник ЛьвДУВС. Збірник наук. праць. Серія психологічна [Гол. редактор В.В. Середа]. – Львів: Видав. центр ЛьвДУВС, 2014. – Вип. 2. – С. 208-220.
10. Лозинський О.М. Ставлення громадян до політичної корупції у психологічних підходах Е. Еріксона та Р. Кегана / О.М. Лозинський // Проблеми політичної психології : зб. наук. праць / Асоціація політичних психологів України, Інститут соціальної та політичної психології НАПН України ; [редакційна колегія: Л. А. Найдьонова, Л. Г. Чорна, І. Г. Батраченко та ін.]. – К. : Золоті Ворота, 2017. – Вип. 6 (20). – С. 50-62.

Публікації у виданнях, які входять до міжнародних наукометричних баз:

11. Лозинський О.М. Коррупционные психологические тенденции в политической и корпоративной культуре граждан Украины и Польши [Електронний ресурс] / О.М. Лозинський // Журнал «Научный диалог». Серія «Психология. Педагогика». – №3 (27). Март, 2014. – С.73-85. – Режим доступу: <http://www.nauka-dialog.ru/arxiv>

Б) Опубліковані праці апробаційного характеру:

12. Лозинський О.М. Корупційна діяльність та її соціально-психологічні аспекти / О.М. Лозинський // Психологічні аспекти національної безпеки. Матеріали IV-ої Міжнародної наук.-практичної конференції. – Львів: ВЦ ЛьвДУВС, 2010. – С. 125-129.
13. Лозинський О.М. «Корупційний етикет» як неформальна нормативна система

- суспільних стосунків / О.М. Лозинський // Форум молодих науковців Львівщини. Збірник тез конференції: 22 травня 2011 року. – У 3-х частинах. – Ч.1. – Львів: Тріада Плюс, 2011. – С. 65–68.
14. Лозинський О.М. Мотиваційні конфлікти як психологічний засіб вчинення корупційних правопорушень / О.М. Лозинський // Психологічні аспекти національної безпеки. Тези доповідей V-ої Міжн. наук.-практичної конф. – Львів: Видав. центр ЛьВДУВС, 2011. – С. 76-78.
 15. Лозинський О.М. Корупційний «кетман» як рудимент посттоталітаризму / О.М. Лозинський // «Феномен посттоталітарної ментальності: повертаючись до Чеслава Мілоша, Вацлава Гавела, Івана Дзюби». Збірник статей круглого столу. З нагоди Всеукраїнського Дня науки: 24 травня 2012 р. – Львів: Тріада Плюс, 2012. – С. 34-40.
 16. Лозинський О.М. Особливості професіоналізації особистості в умовах корупціогенної політичної культури / О.М. Лозинський // Детермінанти професіоналізації як умова розвитку освітнього простору суспільства / Збірник тез міжкафедрального круглого столу факультету психології ЛьВДУВС: 22 березня 2013 р. [упоряд. М.П. Козирєв]. – Львів: Ліга Прес, 2013. – С. 101-103.
 17. Лозинський О.М. Корупція у контексті політичної культури / О.М. Лозинський // Студії з політичної та соціальної психології. Збірник статей у 4-х ч.– Львів: Ліга Прес, 2013. – Вип. 5. – Ч. 4. – С. 107-113.
 18. Лозинський О.М. Особливості мотиваційної спрямованості українських та польських респондентів у контексті «низової» корупції / О.М. Лозинський // Психологічні виміри культури, економіки, управління. Збірник статей. – Львів: Ліга Прес, 2014. – Вип. 3. – С. 46-51.
 19. Лозинський О.М. Корупційні психологічні тенденції політичної культури громадян України та Польщі / О.М. Лозинський // Основні напрями формування фахівця в умовах ВНЗ системи МВС. Збірник статей звітної конференції факультету психології, 16 травня 2014 р. [упор. З.Р. Кісіль, З.Я. Ковальчук]. – Львів: Ліга Прес, 2014. – С.56-60.
 20. Лозинський О.М. Амбівалентність ставлення громадян до корупційних ситуацій як психологічна причина існування корупції / О.М. Лозинський // Психологічні виміри культури, економіки, управління : матеріали круглого столу на тему «Західноукраїнська психологія вчора і сьогодні» (Львів, 10-24 березня 2017 року) - Львів : Сполум. – С. 37–45.
 21. Лозинський О.М. Психологія політичної корупції: Монографія / О.М. Лозинський. Видання друге, доповнене. – Львів: В-во «СПОЛОМ», 2017. – 368 с.
 22. Лозинський О. М. Корупційна субкультура та психологічні чинники антикорупційної спроможності / О.М. Лозинський // Психологічні виміри культури, економіки, управління : науковий журнал : матеріали другої наукової конференції «Західноукраїнська психологія вчора та сьогодні, присвяченої С. Белею, О. Кульчицькому, Я. Цурковському», 12 березня 2018 р. – Україна, Львів. – Вип.ХІ. – С. 181–197.
 23. Лозинський О. М. Корупційна субкультура як виклик гідності особистості і суспільним змінам / О.М. Лозинський // Психологія національної безпеки і благопо-

луччя особистості : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 26-27 квітня 2018 р. – Львів: «СПОЛОМ», 2018. – С. 130–134.

24. Лозинський О.М. Психологія корупції та інтолерантного ставлення громадян до неї: Монографія / О.М. Лозинський. Видання четверте, доповнене. – Львів: Видав. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2020. – 204 с.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

25. Лозинський О.М. Протидія службовим зловживанням як чинник покращення іміджу ОВС / О.М. Лозинський // Матеріали Круглого столу «Психологічні аспекти формування позитивної громадської думки щодо міліції в українському суспільстві». – Львів: Ліга-Прес, 2011. – С. 63-65.
26. Лозинський О.М. Соціально-психологічні аспекти корупції та лобізму / О.М. Лозинський // Політична психологія: навчальний посібник. Видання третє, доповнене, виправлене. – Львів: Видав. центр ЛьвДУВС, 2011. – С. 65-69.
27. Лозинський О.М. Психологічні перепони соціального реформування в умовах корупціогенної політичної культури / О.М. Лозинський // Психологічні виміри культури, економіки, управління. Збірник статей. – Львів: Ліга Прес, 2013. – Вип. 1. – С. 96-106.
28. Лозинський О.М. Порівняльний аналіз особливостей корпоративної та політичної культури в Україні та Польщі / О.М. Лозинський // Психологія управлінської діяльності. Матеріали науково-методичного семінару: «Психолого-педагогічні форми і методи управління навчально-виховним процесом» [упоряд. Л.Й. Гуменюк, Н.А. Карпенко]. – Львів: Ліга Прес, 2014. – Вип. 1. – С. 88-94.
29. Лозинський О.М. Психологічні та соціальні умови подолання політичної корупції / О.М. Лозинський // Психологічні виміри культури, економіки, управління: Науковий журнал. – Україна, Львів, 2014. – Вип. VII. – С.114-131.
30. Лозинський О.М. Психологічний аналіз економічних технологій політичної корупції / О.М. Лозинський // Психологічні виміри культури, економіки, управління: Науковий журнал. – Україна, Львів, 2015. – Вип. V. – С. 44-56.
31. Лозинський О.М. Соціальні та економічні ризики від олігархізації в пострадянських державах / О.М. Лозинський // Психологічні виміри культури, економіки, управління: Науковий журнал. – Україна, Львів, 2015. – Вип. VI. – С. 50-63.
32. Лозинський О.М. Діагностичні інструменти для дослідження ставлення громадян до корупції / О.М. Лозинський // Психологічні виміри культури, економіки, управління : Науковий журнал. – Україна, Львів, 2020. – Випуск 19. – С. 84-105.

АНОТАЦІЇ

Лозинський О.М. Психологічні чинники інтолерантного ставлення громадян до корупції. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи. – Інститут соціальної та політичної психології НАПН України, Київ, 2021.

У дисертації подано теоретичне узагальнення і запропоновано вирішення наукової проблеми ідентифікації психологічних чинників інтолерантного ставлення

громадян до корупції. Інтолерантне ставлення до корупції проявляється у емоційно-ціннісному несприйнятті особистістю корупції та спроб залучити її до корупційних дій, що формує у неї психологічний потенціал (антикорупційну спроможність) для антикорупційних способів поведінки.

Ідентифіковано індивідуально-психологічні чинники інтолерантного ставлення до корупції : самоврядний рівень розвитку я-ідентичності особистості, що проявляється у критичності в ухваленні рішень; сублимації патерналістських настанов; зменшенні самототалітаризму; зменшенні толерантності до аморальності в діловій сфері; укріпленні морально-етичної відповідальності особистості, зменшенні амбівалентності до корупційних ситуацій, збільшенні загальної самоефективності та антикорупційної спроможності. Також ідентифіковано демократичну організаційну культуру як соціально-психологічний чинник інтолерантного ставлення громадян до корупції.

Ключові слова: корупційна організаційна культура, самототалітаризм, інтолерантність до корупції, антикорупційний вчинок, антикорупційна спроможність, радикалізм щодо корупції.

Lozynsky O.M. Psychological factors of intolerant attitude of citizens to corruption. - Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for a Candidate Degree in Psychological Sciences in specialty 19.00.05 – social psychology; psychology of social work. – Institute for Social and Political Psychology of National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, 2021.

The dissertation presents a theoretical generalization and offers a solution to the scientific problem of identifying psychological factors of an intolerant attitude of citizens to corruption. Intolerant attitude to corruption is manifested in the emotional and value insensitivity of the individual to corruption and attempts to involve it in corrupt practices, which forms its psychological potential (anti-corruption ability) for anti-corruption behaviour.

Individual-psychological factors of intolerant attitude to corruption have been identified: self-governing level of development of self-identity of the individual, which is manifested in criticism in decision-making; a sublimation of paternalistic attitudes; reduction of self-totalitarianism; reduction of tolerance for immorality in business; strengthening the moral and ethical responsibility of the individual, reduction of ambivalence to corruption situations, increasing overall self-efficacy and anti-corruption capacity. Democratic organizational culture was also identified as a socio-psychological factor of the intolerant attitude of citizens to corruption.

Key words: corrupt organizational culture, self-totalitarianism, anti-corruption act, anti-corruption capacity, radicalism on corruption.

Лозинский О.М. Психологические факторы интолерантного отношения граждан к коррупции. - Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.05 – социальная психология; психология социальной работы. - Институт социальной и политической психологии АПН Украины, Киев, 2021.

В диссертации представлены результаты исследования психологических

факторов интолерантного отношения граждан к коррупции. Их определение даст возможность реализовать практические цели: 1) проводить профессиональный отбор государственных служащих по критерию «антикоррупционной способности», улучшая качество деятельности государственных учреждений с высокими коррупционными рисками; 2) целеустремленно внедрять изменения организационной культуры для проявления в граждан интолерантного восприятия коррупции.

Проанализировано психологическую сущность интолерантного, амбивалентного, толерантного отношения к коррупции, а также социально-психологические та индивидуально-психологические группы факторов, влияющих на отношения личности к коррупции. К индивидуально-психологическим идентифицировано - когнитивные, моральные, волевые факторы, самовосприятие. Интолерантное отношение к коррупции проявляется в эмоционально-ценностном невосприятии личностью коррупции и намерений задействовать ее в коррупционную деятельность, которое формирует психологический потенциал для антикоррупционного поведения. Интегративным индивидуально-психологическим фактором интолерантности к коррупции есть «самоопределяемый» уровень развития я-идентичности личности.

Эмпирическое исследование проведено методом анонимного анкетирования 700 украинских и 297 польских респондентов (эталонная выборка) в период 2013-2018 г. В процессе изучения эмпирических данных идентифицировано статистически значимый социально-психологический индикатор толерантного отношения к коррупции в украинских респондентов – более высокие показатели «Авторитаризма организационной культуры», нежели в эталонных польских выборках. Определены статистически значимые индивидуально-психологические индикаторы толерантного отношения украинских респондентов к коррупции: слишком высокая предусмотрительность; более иррациональные способы принятия решений во время выборов; высокие показатели средних значений амбивалентности к коррупционным ситуациям (когнитивные факторы); умеренно-низкие показатели «Общей самооэффективности»; самототалитаризм в системе «индивид–представители власти»; мотивационно-профессиональное устремление третьей части украинских респондентов на профессиональную деятельность с более низким уровнем рисков и ответственности (самоотношение); недостатный уровень морально-этической ответственности; толерантность к аморальности в деловой сфере (моральные факторы); более высокие средние значения антикоррупционной способности, более низкие показатели радикализма к коррупционным ситуациям (волевые факторы) по сравнению с эталонной (польской) выборкой. Эти результаты свидетельствуют о «конформистском» уровне развития я-идентичности у значительной части украинских респондентов, что не способствует проявлению интолерантного отношения к коррупции.

Результаты корреляционного анализа указывают, что увеличение антикоррупционной способности украинских респондентов имеет позитивную корреляцию с «демократизацией организационной культуры», интолерантным «отношением к выборной коррупции», уменьшения «самототалитаризма», уменьшения «макиавеллизма», уменьшения «амбивалентности к коррупционным ситуациям», уменьшения «толерантности к аморальности в деловых отношениях»,

увеличения «критичности в процессе утверждения решений», увеличения «радикализма к коррупции», увеличения «общей самооэффективности».

Результаты анализа t-теста указывают, что у респондентов с высокой радикальностью к коррупционным ситуациям статистически более высокие средние показатели шкал: «Антикоррупционная способность», «Критичность в процессе принятия решений»; а также статистически более низкие средние показатели шкал «Амбивалентность к коррупционным ситуациям», «Макиавеллизм».

Демократизация организационной культуры идентифицирована как социально-психологический фактор интолерантного отношения граждан к коррупции. Исследовано группы индивидуально-психологических факторов интолерантного отношения к коррупции, которые интегрированы в самоуправляемый уровень развития я-идентичности личности. «Когнитивные» факторы проявляются в следующих индикаторах: высоких показателях шкалы «Критичность в утверждении решений»; низких показателях шкалы «Амбивалентность к коррупционным ситуациям» (когнитивный фактор). Фактор «самоотношения» проявляются в следующих индикаторах: низких показателях шкалы «Самототалитаризм»; высоких показателях шкалы «Общая самооэффективность»; средних показателях шкалы «Патернализм к институтам власти». «Моральные» факторы проявляются в следующих индикаторах: низких показателях шкалы «Толерантность к аморальности в деловой сфере»; средних показателях шкалы «Макиавеллизм». Волевые факторы проявляются в следующих индикаторах: высоких показателях шкалы «Антикоррупционная способность»; высоких показателях шкалы «Радикализм к коррупции».

Ключевые слова: коррупционная организационная культура, самототалитаризм, индекс амбивалентности к коррупционным ситуациям; самооэффективность, антикоррупционный поступок, антикоррупционная способность, радикализм отношения к коррупции.

Формат 60x84/16. Папір друк. Друк на ксероксі.
Ум. друк. арк. 0,9. Тираж 100.

ПП «Горді»
79005, м. Львів, вул. Словацького, 18/3
(032) 240-37-81, E-mail: copigordi@ukr.net